

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

БЕОГРАД
2020

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VIII

VOLUME 8

Accepted on December 24th 2018, at the 10th meeting of the SASA
Department of Language and Literature

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2020

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 24. децембра 2019. године

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2020

© Српска академија наука и уметности, 2020

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртм броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године. У седмом броју су текстови са Трибине из 2018. године. У осмом броју су текстови са Трибине из 2019. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
5. II 2019 – 24. XII 2019.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Биљана Јоцић
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Дело Иве Андрића : зборник радова / уредник Миро Вуксановић . . .</i>	11
<i>Етно-села и сеоске амбијенталне целине у Републици Србији и Републици Српској : зборник радова са научној скупи одржаној 11. априла 2017. године / уредник Драган Шкорић . . .</i>	29
<i>Водоснабдевање становника брдско-јланинских предела / уредник Драган Шкорић</i>	29
<i>Изабрана дела Мирона Флашара (у три тома) / приредили Александар Лома, Војислав Јелић, Ненад Ристић</i>	45
<i>Стојан Новаковић : поводом сто седмдесет и пет година од рођења : научни скупи са међународним учешћем одржан у Српској академији наука и уметности, 1. и 2. новембра 2017. године / уредници Михаило Војводић, Александар Косић</i>	59
<i>Топонимија Жупе тивске / Мара Тијанић-Вујовић ; главни уредник Александар Лома</i>	75
<i>Ономастолошки прилози 24 / главни уредник Александар Лома . .</i>	75
<i>Ка бољој демографској будућности Србије / уредници Владимир С. Косић, Славица Ђукић Дејановић, Мирјана Рашевић</i>	89
<i>Превенција у функцији заштите здравља у Републици Србији / уредник Љубиша Ракић</i>	103
<i>Маја шексја / Слободан Грубачић</i>	107

<i>100 мојих њорипреџа / Маџија Бећковић.</i>	119
<i>Дан Библиотеке САНУ њосвећен Свеџом Сави њоводом осам векова самосџалности Срџске њравославне цркве</i>	151
<i>Економска криза : њорекло и исходи / уредник Часлав Оџић</i>	171
<i>Scala paradisi : академику Димџирију Боџдановићу у сџомен : 1986–2016 / уредници Анаџолиј Аркадијевић Турилов, Таџјана Субоџин-Голубовић, Ирена Шџадијер, Наџаша Драџин, Дуџица Грбић и Каџарина Мано-Зиси</i>	185
<i>Језик као заџис кулџуре у еџнолошкој и линџвистџичкој анализи на релацији Србија – Македонија. Том 1 = Јазикот како запис на културата во етнолошката и лингвистџичка анализа на релација Србија – Македонија. Том 1 / џлавни уредници Предраџ Пџијер, Марјан Марковић ; уредници њрвоџ џома Сџианислав Сџианковић, Веселинка Лаброска</i>	201
<i>Обновљиво кориџење њриродних ресурса у сеоским њодручјима Србије : зборник радова / уредник Драџан Шкорџић</i>	221
<i>Очување, заџџџџа и њерсџекџиве ромскоџ језика у Србији : зборник радова са научноџ скуџа одржаноџ 20–21. окџобра 2016. / уредници Тибор Варади, Биљана Сикимџић</i>	233
<i>Роми Србије у XXI веку / уредник Тибор Варади</i>	233
<i>Права националних маџина у усџавноџравном сисџему Републике Србије : зборник радова са Окруџлоџ сџола одржаноџ 27. новембра 2017. / уредник Тибор Варади.</i>	233
<i>Понешџо о Ђоџићу / Свеџозар Кољевић ; њрредџо Боџдан Ракић.</i>	247
<i>Дело Милоша Црњанскоџ : (радови са округлоџ сџола, 12. IX 2018) / уредник Миро Вуксановић</i>	247
<i>Срџска књижевност џанас : (зборник радова са округлих сџолова 2014–2017) / уредник Миро Вуксановић</i>	247
<i>Грађа о срџскохрваџским односима и Србима у Хрваџској : (1848–1914) / Василије Ђ. Кресџић ; уредник Михаило Војводић</i>	273

<i>Караџић : листи за српски народни животи, обичаје и предање / издавач и уредник Тихомир Р. Борђевић (1899–1903). – Фотиографско изд. / приређивачи Александар Никезић, Данијела Појовић Николић</i>	289
<i>Академик Михаило Гавриловић : историјар, архивист и дипломата / [аутор изложбе и приређивач каталога Миљана Борђевић]</i>	289
<i>XXXI међународна конференција о микроелектроници : зборник радова : Ниш, Србија 16–18. септембар 2019. / уредник Нинослав Стојадиновић</i>	289
<i>Михаило Пејровић Алас : животи, дело, време : поводом 150 година од рођења / уредници Стеван Пилиповић, Градимир В. Миловановић, Жарко Мијајловић</i>	307
<i>Mihailo Petrović Alas : life, work, times : on the occasion of the 150th anniversary of his birth / editors Stevan Pilipović, Gradimir V. Milovanović, Žarko Mijajlović ; English translation Tatjana Čosović ... [et al.]</i>	307
<i>Михаило Пејровић Алас : научни скупи са међународним учешћем одржан у САНУ 2–3. октобра 2018. : поводом сто педесет година од рођења / [уредници Градимир Миловановић, Стеван Пилиповић, Жарко Мијајловић]</i>	307
<i>Академске беседе. Књ. 2 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Присутна предавања дописних чланова. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Библиографије чланова САНУ. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић.</i>	323
<i>Књига о ирину / Зоран В. Појовић, Оливера Појовић</i>	335
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	351

Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији : зборник радова са научног скупа одржаног 20–21. октобра 2016. / уредници Тибор Варади, Биљана Сикимић. – Београд : САНУ, 2018

Роми Србије у XXI веку / уредник Тибор Варади. – Београд : САНУ, 2018

Права националних мањина у уставноправном систему Републике Србије : зборник радова са Округлог стола одржаног 27. новембра 2017. / уредник Тибор Варади. – Београд : САНУ, 2019

Говорили: академик Тибор Варади
др Биљана Сикимић
др Драгољуб Ацковић

У Београду, уторак 8. октобар 2019. у 13 часова

РОМИ СУ С НАМА

Поздрављам председника и часнике САНУ, присутне академике и све вас који сте на отварању 155. наше Трибине, која је посвећена издањима под уредништвом академика Тибора Варадија. То су три зборника радова – два о ромском језику и Ромима у нашем веку, један о националним мањинама у нашој земљи.

Заправо, ово је почетак обележавања тридесете годишњице сталног рада Одбора који изучава обичаје и живот Рома. Српска академија има велики број академијских и одељенских одбора. Баве се различитим научним и уметничким питањима. Организују скупове, округле

столове и друге расправе. Обједињују књиге и стручне зборнике. Одбор којим руководи академик Варади спада у најактивније. Прексутраће, овде, у Свечаној сали, бити обележен његов јубилеј. Са овог места шаљемо честитке и жеље да успешно ради и у годинама које долазе.

О зборницима говори уредник и његови сарадници др Биљана Сикимић и др Драгољуб Ацковић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Тибор Варади

ТРИ ЗБОРНИКА

Пред нама је данас представљање три зборника. Зборници су везани за рад два одбора САНУ: Одбора за проучавања мањина и људских права и Одбора за проучавање живота и обичаја Рома. Програми, па и сврхе ова два одбора, чврсто су повезани. Једна специфична област људских права су мањинска права. Роми такође представљају мањину, али мањину са специфичним обележјима која изискују посебну пажњу. У једној цивилизованој земљи релативно је лако дефинисати друштвени циљ у вези са мањинама. Уместо сукоба, дискриминације и предрасуда, потребан је суживот. Тај циљ је лако одредити, али га је много теже постићи. Различитост може да се претвори у богатство, али може и да буде фитиљ сукоба и предрасуда. Неопходно је међусобно уважавање. Међутим, да бисмо неког уважавали потребно је пре свега да га познајемо. И због тога имамо одборе за проучавање људских и мањинских права, те за проучавање живота и обичаја Рома.

Потпуно погрешан и најмање људски приступ према мањинама (укључив и Роме) јесте дискриминација. Та дискриминација има бруталне и мање бруталне облике. Најбруталније облике смо упознали у време фашизма, када највећи број људских делатности није био доступан Јеврејима и Ромима, а ширењем фашистичких идеја постали су недоступни и имовина, па и живот. То је прошлост која сада, надам се, не прети, али је треба памтити.

Данас имамо општеприхваћене ставове о једнакости – али се и ту јављају две озбиљне опасности. Прва је опасност да се начело једнакости претвори у крилатицу и фразу. Мислим да су фразе један од највећих изазова у друштву – а перципирање и надвлађивање фраза је

један од великих задатака интелектуалаца и посебно САНУ. У једном свом есеју о „Трагедији језика“, Јонеско покушава да нам на духовит начин предочи значај фраза. Он каже да је кренуо ка апсурдној драми док је – не баш успешно – учио енглески. У уџбенику енглеског језика он је открио следеће како каже „изненађујуће истине“: да недеља има седам дана, да је плафон горе, а под доле. Јонеско пише, да је почео да преписује те реченице у свеску, свестан да није нетачно што кажу, али свестан и тога да скуп тих реченица ствара један апсурдан свет. Јонеско пише да је добар део реченица у *Ђелавој њевачици* преузео из свог енглеског приручника.

Дакле није нетачно рећи да недеља има седам дана, али ако нас занима шта садржи једна недеља живота, нећемо баш доћи до целе истине ако констатујемо да има седам дана. На исти начин, нисмо обавили посао ако се изјаснимо у прилог братства и јединства или једнакости, ако кажемо да је једнакост горе, а неједнакост доле – и ако нам ту престаје свака радозналост и зауставља се свака тежња.

Ако следимо тај мисаони ток, долазимо до јасног закључка да није довољно да кажемо да су мањине равноправне, него треба да истражујемо истину дубље и да сазнамо ко су заправо ти људи – и шта је заправо једнакост.

И ту долазимо до једне додатне опасности – до схватања да је једнак третман увек и по себи довољно решење.

Према речима вероватно најпознатијег америчког судије Феликса Франкфуртера, не постоји већа неједнакост од једнаког третмана неједнаких људи. Он је те речи изрекао у свом одвојеном мишљењу у спору *Dennis v. United States* 1950. године. Судија Франкфуртер је у праву. Неће постојати стварна једнакост ако у Хрватској једнако третирамо и Хрвате и Србе, тако да им омогућујемо једнак приступ латиници. Као што не би постојала стварна једнакост, ако би у Србији и Срби и Хрвати имали једнако право да користе ћирилицу.

Када је реч о Ромима, треба да имамо у виду и то да, за разлику од осталих мањина, они немају тзв. „матичну државу“. Срби у Мађарској имају матичну државу – Србију – те је логично да се стандардизација језика ствара у Србији. Оно што представља јасно и неспорно мањинско право за Србе у Мађарској јесте право да се служе српским језиком. (Као што је мањинско право Мађара у Србији да се служе мађарским језиком). Но када је реч о Ромима, стандардизација језика није задатак који се обавља негде другде. То је и наш задатак. И морам рећи да је Србија, као и друге бивше југословенске државе, дала крупан допринос решавању тог задатка – а у томе су значајну улогу играли Роми из тих држава. Одбор САНУ за проучавање живота и

обичаја Рома управо припрема једну научну конференцију са називом „Допринос Радета Ухлика лингвистици и култури Рома“. Раде Ухлик је аутор ромско-српскохрватског речника који се може сматрати важним европским достигнућем.

Један од зборника које ћемо данас представити посвећен је ромском језику. Наслов зборника је *Очување заштити и иерсијективне ромској језика у Србији*.

У овом зборнику имамо 15 студија и оне су посвећене заиста кључним питањима. Студије су писали ромолози из Србије, али и из других држава региона. Ту је затим и рад Марсела Куртијадеа, познатог професора из Париза, такође Рома из наших крајева, а ту је и рад једне јапанске научнице Масако Ватабе која такође предаје у Паризу. Кључне теме су питање стандардизације ромског језика, место ромског језика унутар савремених лингвистичких истраживања и поимања, те стратегије одржавања и очувања тог језика у датим друштвеним и правним оквирима – посебно у Србији. Тим питањима су посвећени радови Љатифа Демира, Хедине Тахировић-Сијерчић, Рајка Ђурића, Љубице Ђурић и Свенке Савић. Радови Анамарије Сореску Маринковић, Биљане Сикимић и Светлане Ћирковић посвећени су посебним ромским говорима. Значајна пажња је посвећена и правној регулативи (Горан Башић). Рад Јелене Филиповић и Јулијане Вучо посвећен је проблематици билингвалног образовања (укључујући ромски језик) у Србији, док радови Вере Клопчић и Игора Лакића говоре о положају ромског језика у Словенији и Црној Гори.

Други зборник који се тиче Рома носи назив: *Роми Србије у XXI веку*. Први текст у овом зборнику је расправа Баје Саитовића, који је дуго година давао значајан допринос раду нашег Одбора и који је, нажалост, преминуо пре објављивања зборника. Његов рад је посвећен једном значајном, актуелном питању, а то је питање успешности примене афирмативне акције. Овај рад – као и други доприноси Баје Саитовића – заслужују да буду запамћени. Настојећи да сагледа савремене изазове, зборник испитује различита питања која се тичу идентитета и образовања, затим промене перцепције Рома, промене родног идентитета, протестантизације Рома, те питање Ковача у Сандаку. Тим питањима су посвећени радови Зорана Таировића, Славице Денић, Драгана Тодоровића и Биљане Сикимић. Други део зборника посвећен је питањима језика, друштвеног организовања и становања Рома и садржи радове Марсела Куртијадеа, Горана Башића, те рад Владимира и Злате Мацура. Овом зборнику ја додат и рад Мајкла Симонса, некад црначког активисте из САД, саборца Мартина Лутера Кинга, а данас европског активисте у области права Рома.

Трећи зборник који данас представљамо садржи радове који су били представљени на Округлом столу који је организовао Одбор за проучавање националних мањина и људских права. Зборник *Права националних мањина у уставном систему Србије* посвећен је значајним и актуелним питањима националних мањина. У историји Југославије било је разних приступа остваривању (или негирању) права националних мањина. За време Тита постојала су значајна мањинска права, а инструменти њиховог остваривања су били прописи и партија. У данашњој Србији – као и свуда у Европи – прописи су основни ослонац, но уместо партија, на сцену су ступили посебни облици самоуправе, пре свега културна аутономија. У предговору зборника навео сам један цитат Албера Камија (Albert Camus) по коме демократија није закон већине, већ заштита мањине. Додао бих једну мисао некадашњег америчког председника Томаса Џеферсона (Thomas Jefferson). Он је у свом првом инаугуралном говору марта 1801. године рекао да мањине поседују једнака права, а повреда тих права представља опресију.

Значајан број радова у зборнику посвећеном правима националних мањина у уставном систему Србије бави се питањем културне аутономије. Међу ауторима није спорно да је то целисходан и користан образац, но при формирању тог обрасца јављају се бројни правни проблеми, а поставља се и питање како да се унутар мањине штите демократски принципи при функционисању културне аутономије. Концепцији културне аутономије посебну пажњу посвећују Тамаш Корхеџ, Горан Башић, Ксенија Марковић и Јовица Павловић, указујући и на могуће несавршености правних оквира. Петар Теофиловић посвећује студију разним трендовима у области права националних мањина. Међу радовима налазимо осврте и на друга значајна и актуелна питања, као што су питање службене употребе језика и писама (Зоран Павловић), заштита нематеријалног културног наслеђа (Милош Миленковић), питања у вези са медијима на језику националних мањина (Дубравка Валић Недељковић), те питањима у вези прожимања култура, интеркултуралности у међукултурног комуницирања (Александра Боснић-Ђурић, Зоран Лутовац и Бранимир Стојковић).

Не могу бити сасвим непристрасан када говорим о одборима у чијем раду и сам учествујем, али мислим да можемо рећи да ова три зборника представљају озбиљан допринос сагледавању права, положаја, искушења, проблема и живота Рома и других мањина које живе у Србији. Треба да имамо у виду и то да ћемо ближим упознавањем мањина и њиховог третмана ближе упознати и већину, па и државу у којој сви живимо. Треба рећи и то да сагледавање стварности ван флоскула није задатак који се може сматрати обављеним објављивањем

неколико важних зборника. Стварност се мења, те упознавање стварности није једном и заувек обављени посао. То је трајан задатак, као што и интелектуалац има трајан задатак да остане интелектуалац, као што и САНУ има трајан задатак да тражи научне истине.

Биљана Сикимић

РОМОЛОШКА ЛИНГВИСТИКА У СРБИЈИ 21. ВЕКА

Одбор за проучавање живота и обичаја Рома САНУ већ пуних тридесет година бави се различитим аспектима савремене ромологије као науке, али и њеном применом у пракси. У тематским зборницима радова Одбора, почевши од 1992. године до данас, увек је било места за лингвистичке студије или студије које су се из угла других хуманистичких дисциплина на неки начин дотицале и лингвистичких тема. Лингвистичким питањима били су посвећени велики делови зборника радова из 2012. године *Промене идентитетских, културних и језика Рома у условима њанске социјално-економске интеграције* (уредници Тибор Варади и Горан Башић). Зборник радова о коме је данас реч – *Очување, заштитна и персонификација ромског језика у Србији* – у целини је посвећен истраживањима ромског језика и први је такав у издањима Одбора.

Упркос бројним покушајима да се питање стандардизације ромског језика коначно реши у Србији, још увек се могу чути различити полемички ставови. У овом зборнику, француски ромолог Марсел Куртијаде излаже сложени историјат стандардизације ромског језика у 20. веку, са посебним акцентом на њену прихваћеност на територији Југославије и касније у Србији и Хрватској. Куртијаде, наиме, сматра да је у Србији ситуација са стандардизацијом ромског језика „тужна“ јер постоје групе које се залажу свака за своју варијанту писања, односно за ћирилицу и „хрватску“ латиницу уз више локалних варијанти на југу Србије. Постоје и даље присталице варшавског алфавета који је коришћен у речницима Бајрама Халитија, неколико верских књига, као и у неколико издања лектире, уџбеника итд. Уз ово Куртијадеово мишљење о стандардизацији, неопходно је напоменути да су пре годину дана објављени нови уџбеници ромског језика са елементима националне културе за ниже разреде основне школе у издању Завода за уџбенике, аутора Рајка Ђурића и Љуана Коке, у којима није коришћен „варшавски“ алфавет. Пројекат ових уџбеника, за које се очекује да користе стандардизовани ромски језик, реализовао је Центар за

едукацију Рома и етничких заједница Београда (ЦЕРЕЗ) у сарадњи са Ромским информативним центром из Крагујевца и Филолошким факултетом из Београда.

Стандардолошким питањима бави се и лингвисткиња Свенка Савић. Она посебан фокус ставља на допринос преводилаца са ромског језика и на ромски језик с правом наглашавајући да су управо они актери процеса стандардизације. Процес нормирања ромског језика у речницима, уџбеницима, часописима на ромском језику већ је довољно одмакао па би се могло рећи да су нормативном току значајан допринос дали појединци и појединке ромске заједнице, али је за сада допринос преводилаца остао невидљив. Преглед ставова о стандардизацији језика налази се и у радовима ромских активиста Баје Лукина Саитовића и Љатиџа Демира. Уз неспоран истраживачки став да би „у лингвистичка истраживања ромског језика требало укључити носиоце ромског језика“, Баја Лукин Саитовић сматра да озбиљна лингвистичка истраживања „не могу бити валидна без подршке професионалних лингвиста, без обзира на њихову националност“, а затим се залаже и за рад на очувању ромског језика и тим поводом указује и на важност рада „на непосредној заштити ромског језика што подразумева пре свега борбу за преношење матерњег језика новим генерацијама и промену данас владајућих негативних ставова о матерњем језику као мање вредном у оквиру сваке ромске породице“. Загребачки ромолог Љатиџ Демир сматра да је Ромима неопходна институционална помоћ у раду на стандардизацији која би се могла остварити отварањем института за ромски језик и књижевност, или бар отварањем језичких центара у главним градовима балканских држава, односно наставом ромског језика и књижевности на универзитетском нивоу, што свакако подразумева тесну сарадњу са истраживачима не-ромима.

Уз стандардизацију језика уско су везана питања из домена језичке политике: посебан преглед актуелне језичке политике са акцентом на положај ромског језика у Србији у зборнику потписује политиколог Горан Башић. Башић указује на то да је у Републици Србији, упркос томе што природа мултиетничности захтева интеракцију међу етничким заједницама, развијен сегрегативни тип мултикултуралности. Такво друштвено стање делимично је последица етничких сукоба у региону током деведесетих година прошлог века, али и политике мултикултуралности која почива на договорима политичких елита. Сегрегативни модел мултикултуралности огледа се у одрживој етничкој дистанци „свих етничких група према свим етничким групама“ и израженој социјалној дистанци „свих етничких група“ према Ромима. Заштита језичког идентитета требало би да покрива образовање на

свим нивоима на ромском, право грађана ромског порекла да се судовима и органима јавне администрације обраћају на ромском језику, да имају одговарајуће информисање и културни живот на свом језику. Мада се о остваривању ових права стара и Национални савет ромске националне мањине који „одлучује“ или „учествује у одлучивању“ у вези са питањима културне аутономије, Башић указује на бројне тешкоће у њиховој реализацији у пракси.

Неке радове у зборнику прожима одјек актуелне расправе о различитим задацима ромологије као науке и као примењене дисциплине, односно разматрања о приоритету лингвистичког описа у односу на активности у раду на стандардизацији. У компаративном смислу важни су радови који се баве очувањем и заштитом ромског језика у земљама у региону, Игора Лакића у Црној Гори и Вере Клопчич у Словенији, а донекле и прилог Хедине Тахировић Сијерчић о стању у Босни и Херцеговини.

Настава ромског језика такође је једна од приоритетних ромолошких тема: стањем наставе ромског језика у Србији бавиле су се Јелена Филиповић и Јулијана Вучо. Оне се залажу за адитивни билингвални образовни модел и нови социо-културни и афективни простор који омогућава потпуну и успешну интеграцију мањинских језика и њихових говорника у образовни простор било које земље. Деци из ромске етнолингвистичке заједнице прихватање оваквог образовног формата омогућило би максимални развој когнитивних капацитета, унапређење когнитивних и стратегија учења и обогатило њихову креативност и машту. Ауторке су у неколико својих радова већ представиле курикуларни оквир који би требало да обједини језичке, трансјезичке и међукурикуларне компетенције ромске деце из реадмисије, иначе развијен у оквиру међународног пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије, Филолошког факултета Универзитета у Београду и Ромског образовног форума (Roma Education Fund) из Будимпеште, уз подршку Канцеларије за језичку политику Савета Европе током 2007. и 2008. године. Нажалост, овај пројекат није реализован у формалном образовању Србије, нити као пилот, нити као интегрални део образовања Рома. У јединственом прилогу о језику Рома миграната, Хедина Тахировић Сијерчић наводи пример из личног искуства у настави у Торонту (Канада). Она је у свом педагошком раду са двојезичном ромском децом израдила двојезичне тематске наставне јединице, на босанском и на ромском језику, затим тематски обрађене и илустроване зидне паное на ромском језику, меморијске карте, двојезичне илустроване приче, двојезичне песме и речник. Тај дидактички материјал сада користе асистенти у настави и наставни-

ци у раду са ученицима говорницима ромског језика. Један прилог јапанске лингвисткиње Масако Ватабе бави се аутоматским језичким процесуирањем ромске граматике и могућностима његове примене у формалној настави.

Осим ових, у савременој ромологији и иначе актуелних тема, око којих ни данас у светској академској заједници нема јединственог става, кроз радове се може сагледати и слика знатно узнапредовалог стања у ромологији на некадашњем југословенском простору који, између осталог, одликује пролиферација лексикографских покушаја, употреба и (зло)употреба лексикографије. О овом феномену посебно реферишу поменута студија Вере Клопчич, потом и прилози Љубице Ђурић, Рајка Ђурића и Свенке Савић.

За разлику од аматерске лексикографије, документациона лингвистика на ромском језичком материјалу у Србији тек је у зачетку. Њеном проблематизацијом бави се Светлана Ћирковић, док се могућностима корпусне лингвистике ромског језика бави већ поменута студија Свенке Савић. Још једна важна лингвистичка дисциплина остала је практично занемарена – како у зборнику, тако и иначе у ромологији у Србији – а то је граматика ромског језика у најширем смислу, са изузетком студије Рајка Ђурића о ромским модалним глаголима.

Одбор за проучавање живота и обичаја Рома САНУ покушао је да организацијом међународног научног скупа „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“ (скуп је одржан у Београду 21–22. 10. 2016) представи реално стање у заштити ромског језика. Идеја организатора скупа била је да окупи истраживаче који би изложили своје ставове на основу актуелног пресека стања у заштити ромског језика и унапред понуђеног сета питања. Наиме, листа угрожених језика Унеска класификује ромски језик у Србији као „дефинитивно угрожен“ (*definitely endangered*). У целом свету, према проценама Унеска, има око 3.500.000 говорника ромског језика, али у Србији не постоје тачни научни подаци о броју говорника ромског језика, нити о стању његове социолингвистичке виталности, недостају научни подаци о ромским дијалектима и локалним говорима (о броју говорника и географским ареалима), тачни подаци о Ромима мигрантима и стању њиховог језика (језиком Рома миграната бави се један једини прилог, а и он само узгредно, Хедине Тахировић Сијерчић), као ни увиди у социолингвистичку ситуацију репатрираних Рома. Приоритетни задатак српске ромологије остаје мапирање свих варијанти ромских говора у Србији, као и бар приближна процена броја говорника сваког од говора. Основне мере заштите ромских говора у Србији представљало би снимање локалних говора и њихово мапирање, а у следећој фази

успостављање базе података о ромским говорима која би укључивала усмене и писане изворе како за све дијалекте и говоре, тако и за ромски стандардни језик.

Драгољуб Ацковић

ЗБОРНИЦИ О РОМИМА

Очување, заштитиња и њерсијективне ромској језика у Србији

Зборник радова под насловом *Очување, заштитиња и њерсијективне ромској језика у Србији*, који су приредили академик Тибор Варади и др Биљана Сикимић, из Одбора за проучавање живота и обичаја Рома САНУ, а који је настао на научном скупу одржаном 20. и 21. октобра 2016. године, примљен је на 6. скупу Одељења друштвених наука 1. јуна 2018. године, на основу рецензије коју су урадили Тибор Варади, Ранко Бугарски, Драгољуб Б. Ђорђевић, Ивана Вучина Симовић, Ана Јовановић, Маја Милићевић Петровић, Драган Тодоровић, Сања Златановић, Стана Ристић и Мирјана Мирић, једна је од ретких публикација у овој области, на овим просторима.

Ова публикација сачињена је од двадесетак саопштења која третирају врло широк дијапазон интересовања аутора о овој области. Различитост и тематика саопштења објављених у овом зборнику представљају његов квалитет, али се то за научни ниво садржаја, по мом мишљењу, не би могло у потпуности рећи.

У овом излагању желим да апострофирам један сегмент садржаја зборника. Посебно истичем област очувања ромског језика. У мањој или већој мери, већина саопштења има садржаје који су посвећени области очувања овог језика са различитих аспеката.

Зашто је важно очувати ромски језик? Због тога што он чини основу идентитета ромског народа. Методи очувања националних језика у различитим земљама су различити.

Ромски језик који нема „државну основу“ за сопствено очување и развој, захтева врло специфичне захвате у области заштите и очувања. Уместо државних структура, заштитом ромског језика, а тиме и његовим очувањем, бави се Национални савет ромске националне мањине, који, нажалост, нити код једне народности у Србији није потпуно компетентан да те обавезе и изврши.

Код неких националних мањина значајну улогу у очувању њиховог језика, осим заинтересованих појединаца, какав је случај код ром-

ског језика, имају заводи за културу. То су институције чија је једна од делатности и очување матерњег језика. Такав Завод у Србији не постоји, зато најсрдачније износим предлог, који се чак имплицитно а много више експлицитно, нуди из садржаја овог зборника.

Овај предлог се односи се на установљавање Завода за културу Рома. Активности у оквиру Завода биле би подељене на различите сегменте, а један од важнијих би био очување, заштита и перспективе језика ромског народа. Превасходни задатак те Институције у области очувања и развоја језика био би иницирање и прикупљање и реализација појединачних и колективних истраживања, која су обављена, или ће то бити, на овим просторима. Текстовете и литературу која постоји треба похрабити у рачунаре и формирати тим стручњака који би на основу те грађе урадио компаративно истраживање на тему „Очување, заштита и перспективе ромског језика“.

Осим на овај начин, очување ромског језика је активност која се одвија путем изучавања овог језика у школи и литерарног стваралаштва на овом језику. Напомињем да у неким земљама за ученике основних и средњих школа ромског порекла, постоји пракса да расписују Конкурсе из области ликовног и литерарног стваралаштва, на матерњем језику.

И, на крају, с обзиром на своје личне склоности, желим посебно да истакнем текст Биљане Сикимић о говору београдских Рома крајем 19. века на примеру путописа једног од оснивача ЈГЛС, Дејвида Мац Ричија. Овај текст заиста сматрам једним од прапочетака интересовања и дубљег изучавања ове области.

Предлажем да се у наредном периоду Одбор за проучавање Рома САНУ позабави овом проблематиком на једној од тематских седница у 2020. или 2021. години, јер ова тема то заслужује.

Роми Србије у XXI веку

Свој мали допринос представљању зборника *Роми Србије у XXI веку* почећу цитатом последњег пасуса тих предговора који је написао академик Тибор Варади. Он каже: „Радови у овом зборнику доприносе томе да се створи једна адекватна слика о положају Рома у Србији, (и не само у Србији), но при томе упозоравају, да то што се пред нама оцртава, не треба да схватимо као слику, већ као задатак“.

Да, као задатак који стоји пред нама члановима овог Одбора, о коме смо за протеклих 30 година, колико овај Одбор постоји, проговорили из угла који нам је најближи. Јесмо ли дали неки допринос, јесмо ли остварили неки задатак? Јесмо.

Текстови објављени у прву делу зборника носе наднаслов „Идентитет и образовање“. У оквиру тог сегмента истичемо текст Баје Лукина који говори о успешности примене афирмативне акције о образовању Рома, у коме је он анализирао пре свега законске оквире, ове акције и успешност њене примене. Ове мере при упису ромске деце у средње школе и факултете иначе су биле предмет његовог практичног ангажовања. У овом раду је много тога казано, нарочито о разлозима који доприносе неуспешности ове активности.

О формирању студентског идентитета код ромских студената, смештених у студенским домовима у Новом Саду, писала је професорка Свенка Савић, користећи и резултате неких постојећих истраживања. На основу тих емпиријских истраживања, професорка Савић је констатовала да су студенти задовољни животом у тим срединама и условима и да то доприноси формирању њиховог студентског профила.

О промени слике Рома писао је др Зоран Таировић, који каже да је промена слике дуготрајан процес који је предуслов за увођење „невидљиве“ ромске културе у видљиви свет нерома.

Промену родног идентитета и интеркултуралности свој рад је посветила др Славица Денић, која на основу истраживања констатује да су у ове процесе више укључене Ромкиње него мушкарци Роми.

Процес протестантизације Рома, који је већ дуже времена ромска религијска стварност, истраживао је Драган Тодоровић и констатовао да је протестантска религија у последњих деценију и по ухватила корене међу Ромима, нарочито на југу Србије, мада ја мислим да је исти случај и у Београду и околини.

Ковачима у Санџаку бавила се Биљана Сикимић. Закључак њеног рада је да савремена ромологија није могућа без широке балканске перспективе, јер се ковачи деле на оне који су то по професији и оне којима је то национално опредељење, јер не трпе да их називају Ромима или Циганима, већ веле да су ковачи, јер се тим занатом заиста и баве.

Други део зборника има садржаје из области лингвистике, друштвеног организовања и становања. Централно место заузима рад Марсела Кортијадеа, који говори о стандардизацији ромског језика у некадашњем ССР-у, и Југославији али и садашњој Србији. Овај рад је крцат и многим другим лингвистичким питањима а приказане су и бројне слике и илустрације, које су у функцији појашњења појединих питања.

О друштвеном и политичком организовању говори саопштење Горана Башића у коме аутор констатује, између осталог, да политичко-правни положај Рома, у овом тренутку, није баш најповољнији.

Влада и Злата Мацура су у свом саопштењу приказали процес израде Плана детаљне регулације неформалних ромских насеља. У овом случају узели су пример насеља „Мала Губа“ у Прокупљу.

У трећем делу зборника објављен је само један рад. То је есеј Мајкла Симонса посвећен Мартину Лутеру Кингу, који је због борбе за права црнаца у Америци изгубио живот, пре око четврт века.

Ово је био најбољи начин да се овај зборник заврши, а ја овим речима приводим крају свој покушај да прикажем зборник под насловом *Роми Србије у XXI веку*.